

MĂRTURISIREA CREDINȚEI
PRIN CUVÂNT ȘI ARTĂ
ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
ÎN PERIOADA COMUNISMULUI

VASILE STANCIU
CRISTIAN SONEA
(EDITORI)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

**Mărturisirea credinței
prin cuvânt și artă
în Biserica Ortodoxă Română
în perioada comunismului**

Editori:

Vasile Stanciu

Cristian Sonea

Presă Universitară Clujeană

2017

ISBN 978-606-37-0296-9

© 2017 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

*Responsabilitatea pentru conținutul studiilor
aparține în totalitate autorilor.*

Trehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu, nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

CUPRINS

Introducere: Cuvântul și arta ca forme de rezistență și supraviețuire în Biserica Ortodoxă Română în perioada comunismului (<i>Vasile Stanciu, Cristian Sonea</i>)	6
<i>Ioan Daniel Manolache</i>	
Politică, preoțime, terorism și trădare în lupta anticomunistă din Mușcel	9
<i>Ovidiu-Ionuț Milcomete</i>	
Icoana, în tradiția bisericească ortodoxă	18
<i>Alin-Florin Ciotea</i>	
Icoana – oglinda în care se reflectă veșnicia	26
<i>Silvia Reghina Filipoi</i>	
Martiriului Sfântului Arhidicon Ștefan	35
<i>Paul Andrei Mucichescu</i>	
Chipul Mântuitorului. Imagini „nefăcute-de-mână”, „mimesis”, „canon”, real sau posibil	41
<i>Florina Beganu, Paula Hărăstășan, Vlad Molnar</i>	
Vasile Pascu, pictor bisericesc în perioada comunistă	67
<i>Mihai Vasile Repede</i>	
Misiunea creștină, scopul vieții părintelui Vasile Vasilachi	73
<i>Adrian Radu Leș</i>	
Penticostalismul românesc în perioada comunistă	85
<i>Andi Constantin Bacter</i>	
Psalmistul Temnițelor	93
<i>Alexandru-Mihai Carțiș</i>	
Maica Domnului – imagine a normalității într-o lume desacralizată	103
<i>Florin Ioan Avram</i>	
Părintele profesor Ilarion V. Felea – chipul unui mărturisitor din temnițele comuniste	114
<i>Darius Echim</i>	
Părintele Iustin Pârvu, omul dragostei sfințit prin pătimire	124

Horea Lazăr

Estetica în cântul bisericesc 131

Andrei Iordache

Sofian Boghiu, temnița – urcuș către înviere 142

Gavriil Ioan Boga

Icoana de la Nicula, reazăm al credinței ortodoxe în comunismul românesc 153

Iulian Cosmin Cîrstea

Mărturisirea Credinței în Perioada Comunistă prin Mișcarea Rugul Aprins 163

Constantin Răzvan Scarlat

Fenomenul Pitești – apogeul dezumanizării 171

Eugen Adrian Truța

Tip și arhetip în lirica lui Radu Gyr 179

Ioan Emanuel Cășvean

Mistica răsăriteană în opera lui Nichifor Crainic, icoană înspre nevăzut 189

Andrei-Ionuț Lefter

O lecție de curaj și mărturisire în perioada comunistă.

Preotul Nicolae Dimitriu și fiul său Ioan 197

Doru Marcu

Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor în perioada comunistă. Istorie, dialog și misiune 211

Mihaela Gligan

„Comunism” și comunitate creștină în lumina cărții

Faptele Apostolilor (4, 32–37) 221

Mina Minel Vodoiu

Rezistența manifestată de Biserica Ortodoxă Română, ca urmare a provocărilor și prigonirii, de către securitatea comunistă 231

Constantin Mladin

Gherasim Iscu – mărturisitor și martir al lui Hristos în temnițele regimului comunist 241

Marius Lunganu

Efectele decretului 410/1959 asupra monahilor din Arhiepiscopia Craiovei: viața în lume 249

<i>Andrei Emanuel Radu</i>	
Părintele Galeriu, mărturisitor al Ortodoxiei în vremea dictaturii comuniste	260
<i>Petru Buran</i>	
De la <i>chilia</i> monahală la <i>celula</i> comunistă. Studiu comparativ	270
<i>Ionuț Hens</i>	
Părintele Teofil Părăian – un alt mod de mărturisire a credinței creștine în perioada comunistă	285
<i>Vasile-Lucian Glodan</i>	
Rolul și importanța teologică a periodicului eclesial „Biserica Ortodoxă Română”, în timpul arhipăstoririi Patriarhului Justinian Marina (1948–1977)	298
<i>Gheorghe Traian Mocan</i>	
Propovăduirea Evangheliei și mărturisirea credinței în Asia Mică. Perspective cultural-istorice ale Bisericilor din Apocalipsă	306
<i>Ioan Marius Popa</i>	
Activitatea corurilor bisericesti din Orăștie în perioada comunistă	323
<i>Laurențiu-Victor Chilibaru</i>	
Principalele reprezentări iconografice ale Sfintei Fecioare Maria	334
<i>Nicolae Turcan</i>	
Oravitza sau arta ca teologie	350

Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor în perioada comunistă. Istorie, dialog și misiune

*Doru Marcu**

Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a declarat anul 2017 ca Anul Omagial al sfințelor icoane, al iconarilor și pictorilor bisericești, dar și Anul comemorativ Justinian Patriarhul și al apărătorilor Ortodoxiei în timpul comunismului în Patriarhia Română. Având în vedere tema propusă de organizatorii acestei dezbateri¹, dar și anumite reacții negative după Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe, desfășurat în Creta între 18–26 iunie 2016, prezentarea mea va avea ca subiect legătura dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor (CMB) în perioada comunistă dintre anii 1948–1989. Voi analiza critic anumite momente cheie din istoria acestei legături, care au lăsat anumite amprente în istoria Bisericii Ortodoxe Române și de care nu trebuie să uităm așa curând. În același timp, personalitățile care au marcat această perioadă nu pot fi trecute cu vederea, printre care personalitatea Părintelui Patriarh, Justinian Marina, rămâne una de amintit.

Conștiința Bisericii Ortodoxe Române ca Biserică apostolică rămâne un adevăr de care nu putem să ne îndoim². Întreaga perioadă de la formare și până în prezent a fost marcată de evenimente istorice care i-au tulburat activitatea și prezența în societatea românească. Fără îndoială, perioada comunistă rămâne un episod care va marca generația românească mult timp, afectând și percepția oamenilor față de credința creștină și ortodoxă. Totuși, în această jumătate de secol comunist, Biserica Ortodoxă a dăruit poporului românesc anumite personalități care au dus o luptă continuă pentru afirmarea identității creștine a românului. Mă gândesc aici la personalitatea impresionantă a Patriarhului Justinian Marina. Voi încerca să punctez câteva mutări ale Părintelui Patriarh, memorabile pentru istoria Bisericii Ortodoxe în perioada regimului

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

¹ Sesiunea de comunicări științifice, cu tema *Mărturisirea credinței prin cuvânt și artă în Biserica Ortodoxă Română în perioada comunistă*, organizată de către Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, în perioada 18–19 mai 2017.

² A se vedea: Mircea Păcurariu, „Romanian Christianity”, în: Ken Parry (ed.), *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, Blackwell Publishing, Malden, 2007, pp. 186–206.

comunist. Acestea au legătură cu mișcarea ecumenică modernă, în special cu Consiliul Mondial al Bisericilor, organizație cu sediul la Geneva, Elveția.

Atunci când vorbim despre mișcarea ecumenică modernă primul gând ne trimite la conferința misionară de la Edinburgh din 1910, cu mențiunea că la această conferință nu a participat vreun reprezentant al Bisericii Ortodoxe sau al Bisericii Catolice³. Deși ideea unui consiliu al Bisericilor creștine a fost dezbătută chiar la începutul secolului al XX-lea, totuși acest Consiliu Mondial al Bisericilor sau Consiliu Ecumenic al Bisericilor (după traducerea din franceză) va prinde contur în mod oficial la data de 23 august 1948⁴. Prezența Ortodoxă la acest moment, devenit emblematic, va fi destul de săracă. Deși erau rezervate 85 de locuri pentru teologii ortodocși, vor fi ocupate doar 24 de scaune. Bisericile care au participat din lumea ortodoxă sunt următoarele: Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, Biserica Greciei, Biserica Rusă din diaspora și Episcopatul Român din America⁵. În ceea ce privește prezența românească la Prima Adunare Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor, trebuie menționat că nu avea drept de reprezentare a Bisericii Ortodoxe Române, care nu recunoștea din punct de vedere canonic acest episcopat din diasporă.

Momentul Amsterdam august 1948 a fost marcat de un alt moment important, anume Moscova 1948, atunci când în luna iulie a acestui an, a avut loc o Conferință Ortodoxă, organizată de Biserica Ortodoxă Rusă cu ocazia sărbătoririi a 500 de ani

³ Despre Conferința Misionară de la Edinburgh și despre centenarul acesteia, a se vedea: W.H.T. Gairdner, *Edinburgh 1910: An Account and Interpretation of the World Missionary Conference*, Oliphant, Anderson and Ferrier, Edinburgh and London, 1910; *The History and Records of the Conference together with Addresses Delivered at the Evening Meeting*, Oliphant, Edinburgh, 1910; Kenneth R. Ross, *Edinburgh 2010: New Directions for Church in Mission*, William Carey International University Press, Pasadena, California, 2010; Mary Tanner, „Celebrating Edinburgh 1910. Reflections on Visible Unity”, în: *Theology*, CXIII (2010), 876, pp. 403–410; Jeremy Morris, „Edinburgh 1910–2010: A Retrospective Assessment”, în: *Ecclesiology*, VII (2011), 3, pp. 297–316.

⁴ Despre istoria Consiliului Mondial al Bisericilor, recomandăm următoarele lucrări: *The World Council of Churches. Its Process of Formation: Minutes and Reports of the meeting of the Provisional Committee of the World Council of Churches held at Geneva from February 21st to 23rd, 1946*, World Council of Churches, Geneva, s.a.; W. A. Visser 't Hooft (ed.), *The First Assembly of the World Council of Churches, held at Amsterdam, August 22nd to September 4th 1948*, SCM Press, London, 1948; Ruth Rose, Stephen Charles Neill (eds.), *A History of the Ecumenical Movement, 1517–1948*, SPCK, London, 1954; Pr. Prof. Liviu Stan, „Organizații religioase internaționale și interconfesionale”, în: *Mitropolia Olteniei*, VIII (1956), 10–12, pp. 735–752; David P. Gaines, *The World Council of Churches: A Study of Its Background and History*, Richard. R. Smith, Peterborough, New Hampshire, 1966; W.A. Visser 't Hooft, *The Genesis and Formation of the World Council of Churches*, WCC Publications, Geneva, 1982; Adrian Boldișor, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, pp. 47–98.

⁵ Lista completă cu Bisericile care au participat la acest eveniment se poate consulta în lucrarea: W.A. Visser 't Hooft (ed.), *La première assemblée du Conseil Œcuménique des églises. Rapport officiel*, vol. 5, Delachaux, Niestlé, Neuchatel, Paris, 1949, pp. 301–307.

de la primirea autocefaliei⁶. Deși conferința a avut un caracter festiv, totuși au fost discutate și anumite probleme ale prezenței Bisericii Ortodoxe în mișcarea ecumenică, și explicit posibila participare a acesteia la Adunarea din Amsterdam, programată pentru o lună mai târziu. Din nefericire, probabil la influența Bisericii Ortodoxe Ruse, mai multe Biserici Ortodoxe, printre care și cea Română, au trebuit să refuze invitația de a participa la această adunare. În Rezoluția cu privire la Relația cu Mișcarea ecumenică se afirmă următorul lucru „scopurile mișcării ecumenice, care s-au exprimat în organizarea «Consiliului mondial al bisericilor» cu ultimă țință de a organiza o «Biserică ecumenică» în planul actual, nu corespund idealului creștin și țelurilor urmărite de Biserica lui Hristos, așa cum le înțelege Biserica ortodoxă”⁷.

După mai bine de un deceniu, poziția lumii ortodoxe față de Consiliul Mondial al Bisericilor a luat o întorsătură neașteptată, deși cu mult timp înainte pregătită⁸. Momentul 1961 atunci când Consiliul a organizat a III-a Adunare Generală în New Delhi va rămâne la fel de emblematic ca cel din 1948. La birourile Consiliului Mondial al Bisericilor de la Geneva este primită o cerere în luna aprilie a anului 1961 prin care Biserica Rusă își exprima dorința să fie primită ca membră în Consiliu⁹. Surprinzător sau nu, în luna septembrie a aceluiași an, deci cu câteva luni înainte ca Adunarea de la New Delhi să aibă loc, Patriarhul Justinian trimite la rândul său o cerere către Consiliu pentru ca Biserica Ortodoxă Română să fie acceptată ca membră cu drepturi depline¹⁰. Fără îndoială că întrebarea care apare în această situație are legătură cu exemplul Moscovei, dacă a avut sau nu un rol în decizia Patriarhului Justinian de a începe dialogul cu CMB. Există voci autorizate care susțin că indiferent de decizia Moscovei, Patriarhul Justinian avea de gând să implice Biserica Ortodoxă Română

⁶ *Actes de la conférence des Eglises Orthodoxes*, vol. 1, Editions du Patriarcat du Moscou, Moscou, 1950; *Actes de la conférence des Eglises Orthodoxes*, vol. 2, Editions du Patriarcat du Moscou, Moscou, 1952. În limba română, primul număr al Revistei *Orthodoxia* a fost dedicat în întregime Conferinței de la Moscova. Rămâne interesant că referatul susținut de către Prof. Univ. Ioan Coman, care apare în varianta franceză (Ioan Coman, „L’Eglise orthodoxe et le mouvement œcuménique” în: *Actes de la Conférence des Eglises Orthodoxes*, vol. 2, pp. 5–86), în limba română va fi publicat în următorul număr al Revistei *Orthodoxia* și doar în rezumat, fără a se menționa autorul. A se vedea: „Conferința Ortodoxă de la Moscova”, în: *Orthodoxia*, I (1950), 1, pp. 7–134; „Biserica Ortodoxă și Mișcarea Ecumenică”, în: *Orthodoxia*, I (1950), 2–3, pp. 199–208.

⁷ „Rezoluția în legătură cu problema: «Mișcarea Ecumenică și Biserica Ortodoxă»,”, în: *Orthodoxia*, I (1950), 1, p. 128.

⁸ Se cunoaște faptul că în anul 1959 Secretarul General al Consiliului, W.A. Visser 't Hooft, a mers împreună cu o delegație în Rusia pentru a discuta integrarea Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliu. A se vedea: „The World Council of Churches and the Russian Orthodox Church”, în: *The Ecumenical Review*, XII (1960), 3, pp. 347–350.

⁹ David P. Gaines, *The World Council of Churches...*, p. 802: „the Geneva office made public on April 27, 1961, its receipt of an application for membership in the WCC from the Russian Orthodox Church”.

¹⁰ Scrisoarea trimisă de Patriarhul Justinian către Consiliul Mondial al Bisericilor în data de 15 septembrie 1961 a fost publicată ca *Anexa I* în lucrarea: Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Destinul Ortodoxiei*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989, pp. 156–160.

în CMB¹¹. Totuși, dat fiind faptul că lucrurile s-au întâmplat în această ordine, putem să susținem că exista o dependență religioasă de Moscova, nu una fără implicații politice¹². Așadar, la acest moment New Delhi 1961 au fost acceptate în Consiliu cu drepturi depline următoarele Biserici Ortodoxe: Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Bulgară, Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă din Polonia¹³. Prezența în lumea occidentală a Bisericilor Ortodoxe constituia la acea vreme un garant al libertății religioase în țările comuniste. Totuși această acoperire nu a fost totdeauna cu succes și vom da exemplul României atunci când vom analiza momentul 1989.

Din punct de vedere teologic, prezența ortodoxă în cadrul Consiliului Mondial a însemnat o mărturie a credinței ortodoxe înaintea celorlalți. Prin dialog, lumea occidentală a avut șansa să guste din tradiția istorică a Bisericii Ortodoxe. În cuvintele teologului Istavridis, „the presence of Orthodoxy in the ecumenical movement is a witness of Orthodox faith and worship made available for others. She presents to the western world the dimensions and experiences of a Christianity which goes back through an historic continuity and a living tradition to the beginnings of the Faith. The western world has shown a keen interest in the concept of dogma, the liturgical life, the patristic spirit, the religious, mystical and ascetic concepts of Christian experience, and the work of scholarship to be found in Orthodoxy”¹⁴.

Un al moment important pentru relația Bisericii Ortodoxe Române cu CMB îl reprezintă numirea oficială în staff-ul Consiliului a părintelui profesor Ion Bria. Absolvent al Institutului Teologic din București, studii de licență și masterale, profesor de seminar și mai apoi de Facultate, bursier în Anglia, doctor în teologie din 1968, diacon și mai apoi preot, teologul Ion Bria va începe să lucreze în CMB din aprilie 1973, atunci când este numit în funcția de Director executiv pentru postul *Studii și Relații cu ortodocșii*. Postul acesta avea o istorie scurtă în programele Consiliului,

¹¹ Lucian N. Leuștean, „Between Moscow and London: Romanian Orthodoxy and National Communism, 1960–1965”, în: *The Slavonic and East European Review*, LXXXV (2007), 3, pp. 495–497.

¹² Teza politică este împărtășită de autoarea Kaisamari Kintikka, în lucrarea sa de doctorat *The Romanian Orthodox Church and the World Council of Churches, 1961–1977*, *Scriften der Luther-Agricola-Gesellschaft* 48, Luther-Agricola-Society, Helsinki, 2000.

¹³ „The coming of the Orthodox Churches of Russia, Bulgaria, Rumania and Poland into the membership of the WCC affords a lively hope that the Christian community can transcend the political and economic divisions of the world to a greater extent than most people have believed possible. Nothing that has happened in recent times has been so potent a witness that the universal Church of Christ is not tied to any national culture but can have a corporate life of its own and be a reconciling force” W. A. Visser 't Hooft (ed.), *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches 1961*, SCM Press, London, ²1962, pp. 54–55.

¹⁴ Vasil T. Istavridis, „The Orthodox Churches in the Ecumenical Movement 1948–1968”, în: Harold E. Fey (ed.), *The Ecumenical Advance: A History of the Ecumenical Movement, 1948–1968*, volume 2, SPCK, London, 1970, p. 309.

fiind inițial condus de către episcopul grec, Anastasios Yannoulatos¹⁵. Scopul acestui birou era să introducă în dezbatere ecumenice despre misiune și evanghelizare contribuția Bisericilor Ortodoxe și să realizeze o punte de legătură între comunitatea ecumenică a Consiliului și lumea ortodoxă. De asemenea, teologi ortodocși aveau o platformă prin care aveau posibilitatea să publice diferite studii despre activitatea și misiunea Bisericii Ortodoxe¹⁶. Părintele Bria va conduce acest birou între 1973 și 1986, organizând diverse consultații ortodoxe și editând o serie de lucrări¹⁷.

În autobiografia sa, părintele Bria refuză să se considere reprezentant oficial al Bisericii Ortodoxe Române în CMB, motivând că nu a fost trimis de către Biserică, devenind angajat direct al Consiliului. Fără a intra în polemică cu această poziție, putem afirma că din punct de vedere oficial părintele Bria nu reprezenta Biserica Ortodoxă Română în Consiliu, însă din punct de vedere practic a purtat și această sarcină. Ca om de legătură între Consiliu și Patriarhia Română, părintele Bria a reușit, nu de puține ori, să joace rolul de mediator.

În privința părintelui patriarh Justinian trebuie spus că a fost un om foarte deschis din punct de vedere ecumenic¹⁸. Se cunosc întâlnirile la nivel național pentru cultele recunoscute din România la care îl găsim pe Patriarh în mijlocul evenimentului. Putem spune că și-a dorit și a reușit într-o mare măsură să creeze un climat ecumenic¹⁹. În același timp, oamenii din jurul său și cei responsabili pentru relațiile externe erau mereu teologi deschiși dialogului ecumenic. Nu în ultimul rând, Justinian a reușit să se facă cunoscut în cadrul Consiliului Mondial și să fie apreciat pentru fermitatea sa de a lega relații cu acesta²⁰. Momentul 1973 când părintele Bria se mută în Geneva

¹⁵ A se vedea: Anastasios Yannoulatos, *Mission in Christ's Way: An Orthodox Understanding of Mission*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2000, p. 95, p. 288; *Central Committee of the World Council of Churches: Minutes and Reports of the Twenty-Third Meeting*, University of Kent at Canterbury, Canterbury, Great Britain, August 12th–22nd, 1969, WCC Publications, Geneva, 1969, p. 154; *Central Committee of the World Council of Churches: Minutes and Reports of the Twenty-Fourth Meeting*, Addis Ababa, Ethiopia, January 10th–21st, 1971, WCC Publications, Geneva, 1971, p. 284.

¹⁶ David Enderton Johnson (ed.), *Uppsala to Nairobi 1968–1975*, Friendship, New York, p. 86.

¹⁷ A se vedea volumele: Ion Bria, Constantin Patelos (eds.), *Orthodox Contribution to Nairobi*, WCC Publications, Geneva, 1975; Ion Bria (ed.), *Martyria-Mission: The Witness of Orthodox Churches Today*, WCC Publications, Geneva, 1980; Ion Bria (ed.), *Jesus Christ-the Life of the World: An Orthodox Contribution to the Vancouver theme*, WCC Publications, Geneva, 1982; Ion Bria (ed.), *Go Forth in Peace: Orthodox Perspectives on Mission*, WCC Publications, Geneva, 1986.

¹⁸ Mă gândesc aici la darul Patriarhului Justinian către Mănăstirea Catolică de rit bizantin, Chevotogne, Belgia, anume un Antimis pe care să se slujească Sfânta Liturghie. Detaliu acesta l-am aflat direct de la actualul stareț al mănăstirii, părintele Antoine Lambrechts. De știu că în această mănăstire se editează revista Irénikon.

¹⁹ A se vedea articolul: Kaisamari Kintikka, „The Pride and Prejudice of Romanian Orthodox Ecumenism”, în: Jonathan Sutton, Wil van den Bercken (eds.), *Orthodox Christianity and Contemporary Europe*, Eastern Christian Studies 3, Peeters, Leuven, pp. 455–462.

²⁰ A se vedea următoarele articole: Ion Bria, „Vizita Patriarhului Justinian la Biserica Angliei și la Consiliul Ecumenic al Bisericilor”, în: *Mitropolia Olteniei*, XVIII (1966), 9–10, pp. 883–889; Vasil T. Istavridis, „The Orthodox Churches in the Ecumenical Movement 1948–1968”, pp. 294–295; Patriarh Justinian

ca angajat al Consiliului va fi o victorie în acest sens pentru Patriarh și mai ales pentru Biserica Ortodoxă Română. În următoarele rânduri voi aduce câteva mărturii care vin să întărească viziunea profetică a Patriarhului care și-a dorit un om în CMB, dar și personalitatea puternică a părintelui Bria care a reușit să fie acel om pe care Patriarhul l-a dorit.

În Arhiva Consiliului Mondial al Bisericilor sunt păstrate o serie de documente, printre care și o bună parte din corespondența părintelui Bria. Multe dintre ele au ca destinatar pe însuși Patriarhul Justinian, care primește diferite vești sau informații despre activitatea Consiliului sau a părintelui Bria. De exemplu, o primă scrisoare la care am avut acces este expedită la data de 28 mai 1973 de către părintele Bria, stabilit la acest moment în Geneva, prin care îi spune Patriarhului că a susținut la Institutul Ecumenic de la Bossey în data de 23 aprilie o prelegere cu titlul „Preoția din punct de vedere sacramental și eclesiologic”. Apare ca anexă și textul prezentat, redactat în limba engleză²¹. Tot cu data de 28 mai 1973, părintele Bria îi trimite Patriarhului o scrisoare în care îi spune că Johannes Althausen a prezentat Comisiei de Misiune și Evanghelizare a Consiliului raportul vizitei sale în România din perioada 27 martie și 4 aprilie 1973. Un aspect foarte important rămâne remarca acestuia cu privire la vitalitatea și bogăția tradiției ortodoxe a Bisericii Ortodoxe Române. Althausen se întreba retoric în Raportul prezentat Consiliului: „cannot we do more enrich our understanding of ecumenical work by incorporating into it the Eastern Orthodox tradition, its spirituality and its treasures, which are inexhaustible, though often rather strange to us?”²². Prezența părintelui Bria în Occident părintele Patriarh a folosit-o și pentru diverse întâlniri ecumenice în afara Consiliului. De exemplu, la data de 16 iulie 1973 părintele Bria îi scrie Patriarhului că a participat la prima întâlnire a Comisiei Doctrinale Comune Anglicano-Ortodoxe, eveniment desfășurat la Colegiul Hertford, din Oxford, în perioada 6–13 iulie 1973. Scrisoarea este însoțită de prezentarea părintelui Bria de 3 pagini, spre „informarea și aprecierea” patriarhului Justinian²³.

O altă dimensiune a raportului dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor, de care nu trebuie să uităm, are în vedere ajutorul financiar primit în anumite momente de criză. Merită amintite trei asemenea cazuri.

of Rumania, „Evangelical Humanism and Christian Responsibility”, în: Constantin G. Patelos (ed.), *The Orthodox Church in the Ecumenical Movement: Documents and Statements 1902–1975*, WCC Publications, Geneva, 1978, pp. 248–250.

²¹ Scrisoare către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, din data de 28 mai 1973, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, World Council of Churches Archives, Geneva.

²² Johannes Althausen, *Report on a visit to Rumania from 27th March to 4th April*, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

²³ Scrisoare către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian din date de 16 iulie 1973, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

Primul dintre ele se referă la ajutorul acordat de către Consiliu, la cererea Patriarhului Justinian, pentru anumite reparații de mentenanță la Schitul Românesc de la Prodromu, Muntele Athos, Grecia. Într-o scrisoare către părintele Bria, Prea Sfințitul Antonie Ploieșteanul, la acea vreme episcop vicar patriarhal, îl roagă pe acesta să intermedieze pe lângă Pieter Bouman, Secretarul Europei pentru Comisia de ajutor inter-bisericesc (Comission of Inter-Church Aid, Refugee and World Service – CICARWS), pentru un ajutor financiar către Schitu Prodromu. Printre altele, în respectiva scrisoare, PS Antonie spune: „Mi s-a scris alarmant de la Podromul, că plouă peste tot...”²⁴. Pe data de 8 iulie 1975, Pieter Bouman îi scrie părintelui patriarh următoarele cuvinte: „I have pleasure to inform Your Beatitude that with regard to Podromos Monastery, the remaining amount of \$ 4883 will be transferred within a day or two so that the restauration works may continue in good time and be finished before autumn”²⁵. De apreciat că la data de 21 august a aceluiași an, din partea Cancelariei Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-a redactat un text de mulțumire către Pieter Bouman, semnat de către PS Antonie Ploieșteanul și de părintele Constantin Pârvu, consilier patriarhal: „We would like also to thank you for the help given to Podromu Monastery in Mount Athos and to inform you that Fr. Popa, the Abbot of Podromu Monastery, has confirmed the receipt of \$ 7000”²⁶.

Al doilea caz de sprijin financiar din partea Consiliului pentru Biserica Ortodoxă Română care trebuie amintit la acest moment rămâne cel acordat în urma nefericitului cutremur din România din 4 martie 1977, atunci când în București au murit peste 1.000 de oameni. Am găsit în arhive chiar și un manifest intitulat *Ajutați România! Ajutați România!*, redactat în limba română, franceză și germană, în care se făcea apel la ajutor către cei care aveau posibilitățile să o facă. Consiliul Mondial s-a solidarizat imediat și a trimis o comisie în România pentru a face un raport despre situația reală. Astfel, părintele Bria îl va însoți pe același Pieter Bouman să se întâlnească cu autoritățile bisericești și să discute în ce măsură CMB poate fi de folos. Există chiar o scrisoare din partea Secretarului General al CMB, Philip Potter, către Ion Roșianu, președintele Departamentului pentru Culte, în care este rugat să asigure buna colaborare a reprezentanților CMB cu autoritățile române pe parcursul vizitei²⁷. Nu se cunosc toate detaliile, însă rămâne cert că s-a promis un ajutor financiar în jur de 1,5 milioane de dolari americani pentru consolidarea a două proiecte, inițiate

²⁴ Scrisoare către Pr. Ion Bria, din data de 21 februarie 1973, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

²⁵ Scrisoare către Prea Sfințitul Părinte Patriarh din data de 8 iulie 1975, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

²⁶ Scrisoare către Piet Bouman, din data de 21 august 1975, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

²⁷ Scrisoare către Ion Roșianu, din data de 9 martie 1977, în fondul *Romania Miscellaneous 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

la propunerea mitropolitului Justin, anume construirea unei clinici în zona orașului Roșiorii de Vede și ridicarea unui Centru Ecumenic, alături de consolidarea Institutului Teologic din București. Din nefericire, la acest moment al cercetărilor, nu pot spune în ce măsură întreaga sumă promisă a ajuns în România²⁸. Există însă un moment tensionat și consemnat în care Bisericii Ortodoxe Române i se cere o justificare a banilor. Astfel la data de 16 aprilie 1979, PS Antonie împreună cu consilierul patriarhal, Dumitru Soare, expediază o scrisoare către Stanely Mitton, din cadrul Oficiului de urgențe al CMB, în care i se explică cum anume au fost cheltuiți o parte din bani. În lei suma primită de la CMB era de 3.697.200 lei²⁹. Oare cum am fi vorbit astăzi despre relația Bisericii Ortodoxe Române cu CMB dacă aveam un Centru Ecumenic comun?

Un al treilea caz, nu unul de criză, dar cu conotații materiale, îl are în centru pe același Pieter Bouman. În septembrie 1978, părintele Bria îi scrie acestuia despre proiectul de traducere al colecției Părinți și Scriitori bisericești, inițiat de patriarhul Justin, rugându-l să aprobe finanțarea unui număr considerabil de volume patristice din colecția Sources Chrétiennes³⁰. În mai 1979, din partea Patriarhiei, este trimisă o scrisoare către CMB în care se menționează primirea a 34 de volume din respectiva colecție³¹. Probabil vor mai fi fost trimise și alte volume, însă nu am găsit ceva scris care să îmi confirme această premisă. În scrisoarea din 23 aprilie 1982, părintele Bria îi transmite rectorului Institutului Teologic, Pr. Prof. Ene Braniște, că CMB s-a ocupat de livrarea a 175 de volume din colecția Sources Chrétiennes, din partea aceluiași Pietre Bouman, prin ajutorul oferit de Biserica Reformată din Belgia (Louvain), din care făcea parte³². Peste 5 zile, părintele Bria trimite încă o scrisoare, de data aceasta rectorului Institutului Teologic Ortodox din Sibiu, în care îl informa că va primi 175 de volume din aceeași colecție Sources Chrétiennes, care fusese expediată și către Institutul din București. Evident, ajutorul venea de la același om și de la același biserică, anume Pieter Bouman, respectiv Biserica Reformată din Belgia, Louvain³³.

²⁸ Despre acest subiect, părintele Bria mărturisește în autobiografia următorul lucru: „Consiliul Ecumenic al Bisericilor, respectiv Ph. Potter, a acceptat aceste propuneri și a decis transferul fondurilor către Patriarhia Română (peste 2 milioane \$ pentru institut). Piatra de temelie a centrului ecumenic a fost pusă în 1977; nici până azi nu s-a terminat această clădire” Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Al doilea botez. Itinerarele unei credințe și teologii de deschidere*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, p. 157.

²⁹ Scrisoare către Stanely Mitton, din data de 16 aprilie 1979, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

³⁰ Scrisoare către Pieter Bouman, din data de 19 Septembrie 1978, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

³¹ Scrisoare către Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din data de 7 mai 1979, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

³² Scrisoare către Pr. Prof. Ene Braniște, din data de 23 aprilie 1982, în fondul *Prof. Ion Bria, Correspondence 1980–86*, nr. 421.387, WCC Archives.

³³ Scrisoare către Pr. Prof. Constantin Voicu, din data de 28 aprilie 1982, în fondul *Prof. Ion Bria, Correspondence 1980–86*, nr. 421.387, WCC Archives.

Am vorbit despre evenimentele din 1948, 1961 și 1973. Un ultim moment la care aș dori să mă opresc în următoarele rânduri este cel din anul 1989. În mod evident are legătură cu căderea regimului comunist. La întâlnirea anuală a Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor din anul 1989, între 16 și 27 iulie, care a avut loc în Moscova, au existat discuții aprinse în legătura cu situația drepturilor omului din România. Existau anumite informații despre proiectul „sistematizării și modernizării”, prin demolarea satelor și înlocuirea cu complexe agro-industriale. Alături de alte instituții, precum UNESCO și Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Mondial al Bisericilor a fost la un pas de a face o declarație publică împotriva politicii antireligioase din România. Consiliul a decis trimiterea unei comisii în România, însă raportul a fost unul pozitiv. La această întâlnire a Comitetului, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către Mitropolitul Antonie și de către PS Nifon Ploieșteanul. În staff-ul Consiliului era prezent și părintele Bria³⁴. După acest moment iulie 1989, va urma decembrie 1989, când regimul comunist este înlăturat. Pentru întâlnirea Comitetului Central al Consiliului din Geneva din martie 1990, pastorul Laszlo Tokes, reprezentantul Bisericii Reformate din România, a acuzat cu insistență tăcerea autorităților bisericești românești despre situația reală din România în perioada comunistă, mai ales în ultimul deceniu. Comitetul a încercat să facă mea culpa pentru lipsa de curaj de a condamna regimul comunist la întâlnirea de la Moscova cu un an mai devreme. În amendamentul final s-a considerat necesar să se afirme următorul lucru: „we cannot express our solidarity with the people of Romania until we confess that we did not speak out clearly about the violations of human rights and the witness of the churches”³⁵.

În loc de concluzii

Mi-am asumat riscul de a realiza o prezentare cu un accent istoric, însă unul istorico-bisericesc. Atunci când trebuie să analizăm evenimente din trecutul comunist, detaliile acestea istorice sunt binevenite. Într-o măsură sau alta ele pot deveni repere pentru prezentul și viitorul activității Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru că în rândurile de introducere am amintit de Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe din Creta, merita să facem o radiografie a relației dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor, mai ales în contextul actual când diverse voci sunt împotriva dialogului ecumenic. Ori istoria acestei legături încearcă să demonstreze că am avut de câștigat din acest dialog. Aș aminti, întâi de toate,

³⁴ A se vedea: *Central Committee of the World Council of Churches. Minutes of the Fortieth Meeting, Moscow, USSR, 16–27 July 1989*, WCC Publications, Geneva, 1990, pp. 56–61, 158, 159, 170.

³⁵ *Central Committee of the World Council of Churches. Minutes of the Forty-First Meeting, Geneva, Switzerland, 25–30 March 1990*, WCC Publications, Geneva, 1990, p. 55. A se vedea și lucrarea: Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Al doilea botez*, pp. 178–188.

posibilitatea Bisericilor Ortodoxe din diferite zone ale lumii de a veni în dialog și chiar șansa teologilor ortodocși de a se întâlni față către față. Din nefericire, la acest capitol al dialogului inter-ortodox avem multe de învățat și de recuperat. În al doilea rând, confruntarea identității ortodoxe cu viziunea protestantă a Consiliului a dat naștere la redescoperirea unor dimensiuni uitate în teologia ortodoxă. Putem să ne gândim la dimensiunea misionară a Bisericii Ortodoxe rezumată în conceptul *liturghia după Liturghie*³⁶. În al treilea rând, datorită platformei Consiliului Mondial al Bisericilor, prin publicarea a numeroase studii și cărți, Ortodoxia a devenit cunoscută și în lumea occidentală. Pentru unii chiar e de neimaginat că totuși Ortodoxia a rămas necunoscută în anumite spații culturale.

Ultima remarcă are în vedere ortodoxia dialogului ecumenic, care însă nu a intrat în atenția acestei scurte cercetări. Ori aici tot Sinodul din Creta ne-a oferit răspunsul, atunci când s-a precizat că dialogul ecumenic trebuie supus unei evaluări periodice, autorizate³⁷.

³⁶ Despre acest concept misionar, a se vedea: Ion Bria, „The liturgy after the Liturgy”, în: *International Review of Mission* LXVII (1978), 265, pp. 86–90; Ion Bria, „Celebrating life in the liturgy”, în: Ion Bria (ed.), *Jesus Christ-the Life of the World*, pp. 85–88; Ion Bria, „Dynamics of Liturgy in Mission”, în: *International Review of Mission* LXXXII, (1993), 327, pp. 317–325; Ion Bria, *The liturgy after the Liturgy: Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, WCC Publications, Geneva, 1996; Ion Bria, *Liturghia după Liturghie: misiune apostolică și mărturie creștină-azi*, Ed. Athena, București, 1996; Doru Marcu, *A Critical Analysis of the Theological Positions and Ecumenical Activity of Ion Bria (1929–2002)*, Unpublished Master dissertation, Faculty of Theology and Religious Studies, KU Leuven, 2016, pp. 35–43.

³⁷ „Dialogurile teologice bilaterale sau multilaterale trebuie să se supună evaluărilor periodice la nivel panortodox” Documentul *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine*, § 9, disponibil online aici: <http://basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-relatiile-bisericii-ortodoxe-cu-ansamblul-lumii-crestine-document-oficial/> (data accesării: 10 mai 2017).

ISBN: 978-606-37-0296-9